

Etika in duhovnost – pa še kanček hermenevtike

Ethics and spirituality – and a bit of hermeneutics

V Kairosu 1-2 za leto 2010 sem objavil svoje razmišljanje o etičnih dilemah psihoterapije otroka in mladostnika. V letu 2011 je v številki 1-2 objavil svoje razmišljanje na to temo Rudi Kotnik, nato sem v naslednji številki (3-4, 2011) objavil svoj odmev na ta Kotnikov prispevek. Že v uvodu sem zapisal, da odmeva nikakor ne objavljam kot polemiko, saj Kotnikov članek v celoti sprejemam. Njegov članek me je zelo nagovoril in me usmeril k novim razmišljanjem. Po teh objavah sva s Kotnikom nadaljevala dialog na temo etike v psihoterapiji – žal sva ga kar prehitro prekinila in tudi ne zaključila. Morda je pa ta »žal« tu celo odveč – saj je potrebno, da tako občutljive teme zorijo, dozorevajo, zaključene pa tako ali tako ne bodo nikoli!

Da bi še bolj poudarila dialoškost in ne polemičnost teh najinih izmenjav mnenj, objavlja nekaj teh misli v skupnem prispevku – pa vendar z osebno noto vsakega od naju.

V pismu, s katerim me Rudi Kotnik povabil k nadaljevanju dialoga, je napisal, da je zanj uganka, kako naj si predstavlja nove temelje psihoterapevtske etike, še bolj pa to, kako bi to izgledalo v praksi, še konkretnije v Slovenski krovni zvezi za psihoterapijo. Tudi meni je to velika uganka - ki kliče k razrešitvi. Nadaljevanja dialoga si torej nisva zastavila kot polemike, s katero bi »razčistila dvome«, ampak kot najino skupno razmišljanje v smeri razreševanja te uganke!

Prvo vprašanje je bilo usmerjeno že v umevanje vloge duhovnosti. Medtem ko sem sam v svojem predhodnem razmišljanju videl duhovnost kot nek nujen temelj etike, je Kotnik duhovnost postavil kot »možnost«, ne pa »nujnost«.

Vsekakor mi je ta Kotnikova razširitev sprejemljiva, čeprav v tem trenutku drugih možnosti ne vidim. Vendar: če jih jaz ne vidim, še ne pomeni, da jih ni – in jih je zato smiselno iskati! Vidim pa tu problem tudi kot neko neuglašenos v razumevanju pojma »duhovnost«. Čeprav sem moje razumevanje tega pojma že predstavil v teh prispevkih o duhovnosti in etiki, ne bo odveč, če to storim še enkrat, vsaj v grobem. Zame duhovnost ni isto kot religioznost. Duhovnost je nekakšna odprtost za presežno (transcendentno) – torej tisto, kar presega človekovo spoznavno zmožnost. Pri tem sem dosleden: če gre za »nekaj«, kar presega človekovo spoznavno zmožnost, torej tega niti ni mogoče opredeliti, poimenovati: poimenujemo lahko le to, kar spoznamo. Seveda si pa o vsem tem lahko ustvarjamo le takšne ali drugačne predstave - in se potem spet postavlja vprašanje, od kod nam sploh te predstave, kako to, da se o teh »nespoznavnih« »stvarih«

sploh sprašujemo. Konkretnije: v duhovnost uvrščam vprašanja smisla življenja, izvora, pa tudi vprašanja vrednot, morale. Tudi v Gešalt terapiji, ki ji oba pripadava, imamo cel kup pojmov, ki jih sam uvrščam v področje duhovnosti. Najbolj očiten tak pojem je gotovo »kontakt« (ki mu sicer jaz, ker ne maram tujk, rečem raje »stik«). Kako lahko kontakt sploh merimo, proučujemo, kaj je sploh to »kontakt«? Tudi Kotnik v zaključnem delu svojega odziva uporablja pojma »odnos« in »spoštovanje« - kar je meni še posebej všeč in blizu. V mojem umevanju duhovnosti tudi ta dva pojma sodita v duhovnost – saj niti odnosa, niti spoštovanja ne moremo meriti, določati, opazovati samega po sebi – lahko imamo le predstave o tem, lahko sklepamo na »odnos« in na »spoštovanje« potem, ko opazujemo posameznikovo vedenje. Religioznost še najbolj poenostavljeno razumem kot skupek, sistem nekih odgovorov, predstav na vsa ta duhovna vprašanja! Zato je človek za moje umevanje lahko zelo »duhoven« pa ni religiozen – in obratno; je zelo religiozen, pa ni čisto nič »duhoven« (skrajni primer takšne neduhovne religioznosti je fundamentalizem).

Imam občutek, da torej ta dilema glede duhovnosti v razreševanju etičnih vprašanj ni toliko načelne narave, ampak bolj vprašanje umevanja pojma duhovnosti. Zato sem tu brezpogojno pripravljen sprejemati tudi drugačne poglede.

V zadnjem času me pa vse bolj privlačijo prizadevanja za utemeljevanje neke univerzalne etike. Tudi pri nas, v Sloveniji, se ta prizadevanja širijo, predvsem s širjenjem idej Hansa Künga (Deklaracija o Univerzalnem etosu se širi tudi pri nas!). Gre za prizadevanja, da bi utemeljili univerzalne etične vrednote, ki so sprejemljive za vse religije in tudi za ateiste, osnova je »zlato pravilo«, ki ga vsebujejo prav vse religije, veroizpovedi in verovanja, in je sprejemljivo tako za teiste kot za ateiste!

Nekaj podobnega je s Kotnikovimi pomisleki, da brezpogojno sprejemanje vloge neke »višje sile« (ali je to krščanski Bog, ali so bogovi drugih verstev, ali celo neka »praenergija«...) pomeni omejevanje posameznikove svobode in s tem tudi odgovornosti. Tudi tu gre za razliko v doživljanju duhovnosti. Zato sprejemam, da za ateista priznavanje nekega »boga« pomeni omejevanje svobode – upam pa si zato pričakovati, da bo tudi ateist sprejel, da za verujočega priznavanje boga pomeni šele predpogoj svobode in odgovornosti.

Vse bolj pa čutim, da poleg razlike v doživljanju, o kateri govorim, gre za razliko v poimenovanju, v ubesedenju tega doživljanja. V dialogu, ki ni polemika, ki ni usmerjen v »prepričevanje nasprotnika, da imam izključno prav«, je zato še posebno pozornost potrebno usmerjati na hermenevtiko – vsaj na tisti vidik hermenevtike, ki ga lahko opredelimo kot zavesten napor, da se trudimo pojasnjevati svoja stališča poglede, občutke, doživljanja, prepričanja... spoštljivo do sogovornika. Da se trudimo vse to izraziti tako, da bo sogovornik čim jasneje razumel, kaj v resnici želimo povedati. Prav ob »mejnih« vprašanjih (in etiko ter duhovnost smemo uvrščati med ta »mejna« področja, ker gre za teme, ki niso natančno merljive) je ta zavesten napor za jasnost razlaganja še posebej pomemben. Bojim se, da je v dosedanjih prizadevanjih za sestavljanje etičnih kodeksov prevladal pravniški pristop – iskanje čim bolj »razumljivih« opredelitev je vodilo v rabo pravniškega jezika, kar najbrž ni dobro.

Meni je ta dialog odprl kar nekaj konkretnih vprašanj, ki se nanašajo na postopek oziroma delo etične komisije (ali častnega razsodišča) v primeru obtožbe kršitve etičnega kodeksa. Ne vem jasnih odgovorov nanje – zato jih bom tu le povzel:

Prvo vprašanje postavlja že naloga dokazovanja terapevtove zmote ali napake. Le redko je takšna obtožba pospremljena z nedvoumnimi dokazi. Ko pa ni nedvoumnih dokazov, se postavlja vprašanje, komu bolj verjeti - klientu ali terapevtu?

Drugo vprašanje je usmerjeno v klienta. Ko se klient pritoži nad terapevtovim odnosom, izhaja iz svojega doživetja bolečine, prizadetosti, oškodovanosti. Razmišljam o tem, koliko je klientov občutek, doživljanje, da je bil oškodovan, relevanten – če predpostavljamo, da lahko tudi majhna napaka hudi boli. Kaj naj bo za odločanje etične komisije »merilo«: velikost napake ali intenziteta bolečine?

V penološki stroki (in kazenski praksi) se vse bolj odločno (kjer je pač to možno) uveljavlja restitucija (tudi v obliki tako imenovanega »družbeno koristnega dela«). Razmišljam, kako tudi v psihoterapevtsko etiko vnesti več te restitucije. Namesto obsojanja in kaznovanja bi lahko na nek način naložili »popravo škode« - kjer je pač to mogoče, smiselno, izvedljivo.

Pomembno vprašanje se mi zdi tudi vprašanje poravnave ali sprave med klientom in terapevtom. Ali je to sploh še »etično« - pri tem, ko je pri etičnih kodeksih v bistvu v ospredju kršitev etičnih standardov kot takšna, in ne problem škode. Tudi sicer naj bi morebitno materialno popravilo škode oškodovani klient zahteval na sodišču.

Razmišljam tudi v duhu krščanske morale, v kateri igra bistveno vlogo odpuščanje. Tu trčim na zame trenutno pretrd oreh: koliko si lahko neka etična komisija naloži pristojnosti, da odpušča »v imenu oškodovanca«.

In še za konec: v sedanjem sistemu me moti že to, da etična komisija »sodi«, razsoja. Ali je takšno »razsojanje« sploh še etično? Kako bi se, če bi sploh bila volja za to, lahko izognili temu razsojanju?
